

Jacek Sikorski

Zasób historycznej wiedzy pojęciowej uczniów gimnazjum z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Niepełnosprawność nr 14, 39-50

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jacek Sikorski

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Zasób historycznej wiedzy pojęciowej uczniów gimnazjum z lekką niepełnosprawnością intelektualną

The resources of historical conceptual knowledge of high junior school students lightly intellectually disabled

The present text shows the resources of historical conceptual knowledge of junior high school third class students who are mildly intellectually disabled. The article consists of two parts. First part briefly presents the teaching process – history learning and the adopted terms “a historical notion” and “historical conceptual knowledge” are explained. Second part presents methodology of own studies (research questions, the characteristics of a research tool – a historical terms test, a research group – junior high school third class students who are mildly intellectually disabled) and the results of a research concerning the historical conceptual knowledge of high junior school students. The results of empirical studies are included according to three aspects: 1) the level of mastering of historical conceptual knowledge presented by researched students; 2) the level of mastering of historical conceptual knowledge presented by researched students in particular categories: social terms, terms connected with religion, culture, science and economy; 3) the characteristics of mental operations conducted by the researched students during formulating the historical terms. In the article, the final conclusions and guides for pedagogical practice are also included.

Słowa kluczowe: świadomość historyczna, konceptualna wiedza historyczna, uczeń z lekką niepełnosprawnością intelektualną

Key words: historical notion, historical conceptual knowledge, a student with mild intellectual disability

Wprowadzenie

Spośród wielu przedmiotów nauczania realizowanych w gimnazjum specjalnym dla uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną jednym z istotnych stanowi historia.

Jak podaje W. Górczyński (2004, s. 225) proces nauczania – uczenia się historii w gimnazjum powinien stanowić ważny element rozszerzania humanistycznych

horyzontów intelektualnych, budowanych zarówno na odpowiednio dobranej wiedzy historycznej, jak też na ogólnych i specyficznych dla historii umiejętnościach, do których zaliczamy: czytanie ze zrozumieniem tekstów kultury, wypowiedzi ustne i pisemne poprawne pod względem rzeczowym, językowym i stylistycznym, analiza i interpretacja, odnajdywanie związków genetycznych i przyczynowo-skutkowych w rozwoju cywilizacyjnym Polski i świata, dostrzeganie kontekstu historycznego niezbędnego do interpretacji tekstów kultury, dostrzeganie i rozumienie wartości humanistycznych i demokratycznych, rozumienie związków między kulturą rodzimą a innymi kręgami kulturowymi, formułowanie problemów, szukanie sposobów ich rozwiązywania i wyciągania wniosków w tym, jak podkreśla autor, posługiwanie się pojęciami z różnych dziedzin humanistyki.

Aby zrozumieć istotę pojęcia, zwłaszcza pojęcia historycznego, należy wskazać jego definicję. Zdaniem M. Kujawskiej (2004, s. 277) przez pojęcie historyczne rozumie się „myślowe i holistyczne odzwierciedlenie istotnych cech przedmiotów (faktów) oraz zjawisk historycznych. Pojęcie historyczne w samej swej istocie jest abstrakcją, wynikiem głębokiej analizy i syntezy konkretnego materiału historycznego”.

Obok terminu pojęcie historyczne należy również dookreślić termin „historyczna wiedza pojęciowa”. Przez termin ten będzie się rozumieć wiedzę pojęciową uczniów z zakresu pojęć historycznych zawartych w programie nauczania historii, realizowanych na danym etapie edukacji (Sikorski 2011).

W przypadku niniejszego artykułu termin ten będzie odnosić do wiedzy historycznej uczniów klas III gimnazjum z lekką niepełnosprawnością intelektualną.

Metodologia badań własnych

Celem podjętych badań było uzyskanie informacji na temat poziomu opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez uczniów klas trzecich gimnazjum z lekką niepełnosprawnością intelektualną. W związku z powyższym sformułowano następujące pytania badawcze?

1. Jaki poziom historycznej wiedzy pojęciowej charakteryzuje badanych uczniów?
2. Które kategorie pojęć historycznych (pojęcia społeczne, związane z religią, kulturą, nauką oraz gospodarką) zostały najbardziej opanowane przez badanych uczniów?
3. Które z operacji umysłowych, dokonywanych przez badanych uczniów w trakcie formułowania pojęć, sprawiały im największą trudność?

Grupę badawczą stanowiło 106 uczniów (56 chłopców i 50 dziewcząt) klas III uczęszczających do gimnazjów specjalnych, mieszczących się na terenie dwóch województw: małopolskiego i podkarpackiego.

Główną metodą badawczą zastosowaną w niniejszym artykule był sondaż diagnostyczny. Natomiast w ramach metody sondażu zastosowano test pojęć historycznych.

Test pojęć historycznych (opisany poniżej), jego struktura oraz zakres merytoryczny, został opracowany na podstawie testów pojęć historycznych zaproponowanych przez G. Kufit (1980). Natomiast pod względem treści historycznych test opracowano na podstawie pojęć zawartych w programie nauczania historii w gimnazjum specjalnym dla uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną autorstwa M. Pietruchy (2000), który to w momencie przeprowadzenia badań był programem obowiązującym. Test pod względem konstrukcyjnym miał charakter testu nieformalnego i przeznaczony był tylko do jednorazowego użytku.

Test obejmował 20 pytań: otwartych, wielokrotnego wyboru oraz takich, gdzie zadaniem uczniów było połączenie nazwy pojęcia z jego definicją.

Głównym zadaniem testu było sprawdzenie poziomu opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez uczniów klas III gimnazjum specjalnego w poszczególnych ich kategoriach. Biorąc pod uwagę trudności z myśleniem abstrakcyjnym, które charakteryzują uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną, za poprawną odpowiedź uznawano każdą, która pod względem treści zbliżona była do definicji i zawierała co najmniej dwie cechy charakterystyczne dla danego pojęcia.

Test pojęć historycznych został tak skonstruowany, iż badał także sprawność operacji umysłowych biorących udział w przyswajaniu przez uczniów pojęć historycznych, do których zaliczono: porównywanie pojęć, abstrahowanie i uogólnianie, a także rozumienie pojęć i ich definiowanie.

W zakresie porównywania pojęć test ograniczał się tylko do różnicowania różnych kategorii pojęć, np. czym się różni wojna od bitwy.

Poziom operacji abstrahowania i uogólniania pojęć diagnozowany był za pomocą metody wyłączenia, gdzie zadaniem uczniów było wyodrębnienie wyrazów właściwych, charakterystycznych dla danego pojęcia oraz pominięcie wyrazów zbędnych, a następnie uogólnienie cech wspólnych, należących do tej samej klasy przedmiotów, np. podkreśl wyrażenia, które odnoszą się do pojęcia „pokój”: „wolność”, „terror”, „okupacja”, „prześladowanie”, „porozumienie”.

Test badał również poziom rozumienia pojęć. Zadaniem uczniów było połączenie pojęcia z jego definicją.

W dydaktyce historii podkreśla się, że ukształtowane pojęcie historyczne uczeń powinien potrafić zdefiniować (Kujawska 2004). Tak więc zadaniem uczniów było podanie definicji pojęć, np.: „kronika”, „Chrzest Polski”, „demokracja” itp.

Test obejmował 5 kategorii pojęć historycznych: pojęcia społeczne, związane z religią, z kulturą, z nauką oraz gospodarką.

Kryteria oceny testu pojęć historycznych miały charakter umowny i podzielono potencjalny rozrzut wyników na trzy przedziały jednakowych wielkości:

- poziom niski: 0–10,
- poziom przeciętny: 11–20,
- poziom wysoki: 21–30.

Również dla poszczególnych kategorii pojęć zostały określone kryteria oceny:

Dla pojęć społecznych, związanych z religią oraz nauką kryteria oceny były następujące:

- poziom niski: 0–2,
- poziom przeciętny: 3–4,
- poziom wysoki: 5–6.

Z kolei dla pojęć związanych z kulturą:

- poziom niski: 0–3,
- poziom przeciętny: 4–5,
- poziom wysoki: 6–7.

Natomiast dla pojęć związanych z gospodarką:

- poziom niski: 0–1,
- poziom przeciętny: 2–3,
- poziom wysoki: 4–5.

Z programu nauczania historii opracowanego przez M. Pietrachę (2000) do gimnazjum specjalnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim wynika, że uczeń powinien opanować najważniejsze wiadomości z zakresu historii Polski, poznać sylwetki najważniejszych postaci historycznych oraz ich osiągnięcia, poznać wydarzenia i postaci związane z historią własnego regionu oraz zabytki kultury narodowej. Uczeń powinien znać również: symbole narodowe, państwowe i religijne, najważniejsze zdobycze cywilizacji w zakresie nauki oraz techniki. W rezultacie powinien także swobodnie operować podstawowymi pojęciami z zakresu historii oraz wiedzy o społeczeństwie.

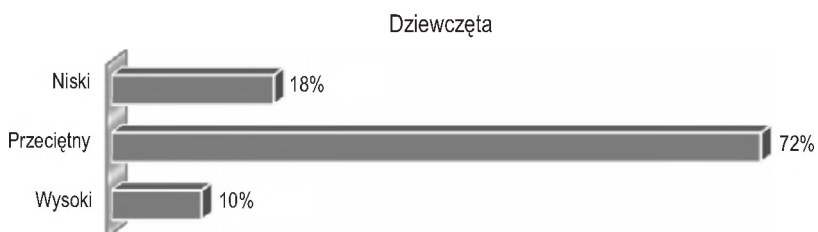
Jaki zatem poziom historycznej wiedzy pojęciowej prezentują badani uczniowie? Dane prezentuje tabela 1.

Z tabeli 1 wynika, że większość badanych dziewcząt – 72,0% prezentuje przeciętny zasób historycznej wiedzy pojęciowej. 10,0% uczennic uzyskało poziom wysoki, natomiast poziom niski cechuje 18,0% dziewcząt.

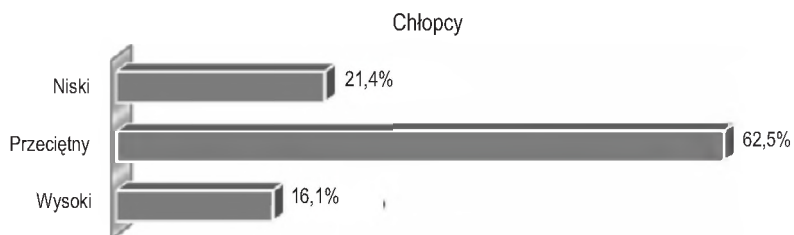
Wśród chłopców dominuje również przeciętny zasób historycznej wiedzy pojęciowej. Poziom ten uzyskało 62,5% badanych uczniów. 16,1% chłopców cechuje poziom wysoki. Niski poziom historycznej wiedzy pojęciowej dotyczy 21,4% badanych uczniów.

Tabela 1. Poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych uczniów

Poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej	Liczba badanych osób					
	dziewczęta		chłopcy		ogółem	
	f	%	f	%	f	%
Wysoki	5	10,0	9	16,1	14	13,2
Przeciętny	36	72,0	35	62,5	71	67,0
Niski	9	18,0	12	21,4	21	19,8
Razem	50	100,0	56	100,0	106	100,0



Wykres 1. Poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badane dziewczęta



Wykres 2. Poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych chłopców

Ogółem większość badanych gimnazjalistów wykazuje przecięty poziom historycznej wiedzy pojęciowej (67,0%). Wysoki poziom prezentuje 13,2% badanych. Natomiast niski poziom historycznej wiedzy pojęciowej odnosi się do 19,8% badanych uczniów.

Poziom opanowania poszczególnych kategorii historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych uczniów

Jak już wspomniano, test pojęć historycznych został podzielony na pięć kategorii, które obejmowały następujące grupy pojęć:

1. Pojęcia społeczne: „wojna”, „bitwa”, „pokój”, „powstanie”, „demokracja”.
2. Pojęcia związane z religią: „chrześcijaństwo”, „papież”, „biskup”, „kult”, „Chrzest Polski”.
3. Pojęcia związane z kulturą: „tragedia”, „komedia”, „renesans”, „arras”, „kronika”.
4. Pojęcia związane z nauką: „uniwersytet”, „nagroda Nobla”, „Internet”, „ekologia”, „astronomia”.
5. Pojęcia związane z gospodarką: „bank”, „reforma walutowa”, „inflacja”, „bilon”, „banknot”.

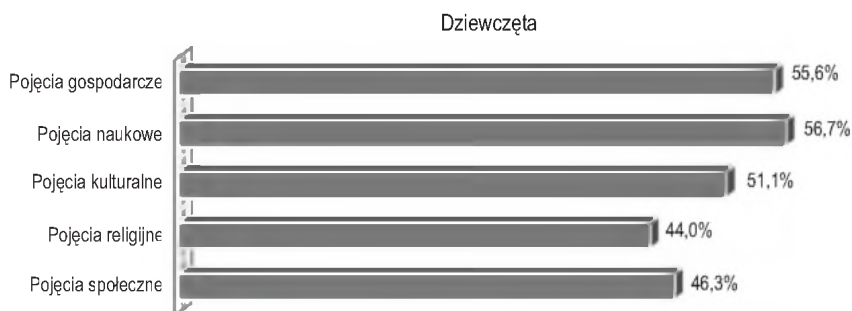
Poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych uczniów w poszczególnych ich kategoriach sygnalizuje tabela 2.

Tabela 2. Poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych uczniów w poszczególnych kategoriach

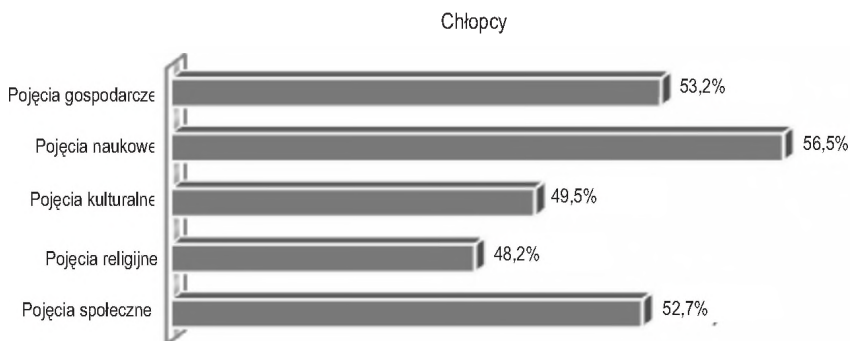
Kategorie pojęć	Płeć	Liczba badanych uczniów	Planowana liczba poprawnych odpowiedzi	Uzyskana liczba poprawnych odpowiedzi	Procent uzyskanych odpowiedzi poprawnych
Pojęcia społeczne	Dziewczęta	50	300	139	46,3
	Chłopcy	56	336	177	52,7
Pojęcia religijne	Dziewczęta	50	300	132	44,0
	Chłopcy	56	336	162	48,2
Pojęcia kulturalne	Dziewczęta	50	350	179	51,1
	Chłopcy	56	392	194	49,5
Pojęcia naukowe	Dziewczęta	50	300	170	56,7
	Chłopcy	56	336	190	56,5
Pojęcia gospodarcze	Dziewczęta	50	250	139	55,6
	Chłopcy	56	280	149	53,2

Jak wskazuje tabela 2, wśród badanych dziewcząt najwyżej opanowaną kategorią pojęć historycznych jest kategoria pojęć związanych z nauką. Uzyskała ona 56,7% poprawnych odpowiedzi. W tej grupie pojęć badane uczennice udzieliły najwięcej poprawnych odpowiedzi dla pojęcia „uniwersytet” – 70,0%. Natomiast największą trudność sprawiało dziewczętom zdefiniowanie pojęcia „Internet”. Pojęcie to uzyskało 24,0% poprawnych odpowiedzi. Na drugim miejscu plasuje się kategoria pojęć związanych z gospodarką. Kategoria ta uzyskała 55,6% poprawnych odpowiedzi. Najniżej zaś opanowaną kategorią pojęć historycznych wśród badanych dziewcząt jest kategoria pojęć społecznych, która uzyskała 46,3% poprawnych odpowiedzi oraz pojęć związanych z religią, która otrzymała 44,0% poprawnych odpowiedzi. W kategorii pojęć społecznych największą trud-

ność sprawiało dziewczętom podanie definicji pojęcia „demokracja”, które otrzymało jedynie 18,0% poprawnych odpowiedzi. Natomiast w grupie pojęć związanych z religią sporym wyzwaniem dla badanych dziewcząt było zdefiniowanie pojęcia „Chrzest Polski”. Pojęcie to uzyskało tylko 8,0% poprawnych odpowiedzi.



Wykres 3. Poziom opomowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badane dziewczęta w poszczególnych kategoriach



Wykres 4. Poziom opomowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych chłopców w poszczególnych kategoriach

Wśród badanych chłopców, podobnie jak w grupie dziewcząt, najwyżej opomowaną kategorią pojęć historycznych jest kategoria pojęć związanych z nauką, która uzyskała 56,5% poprawnych odpowiedzi i obejmowała takie pojęcia, jak: „uniwersytet”, „nagroda Nobla”, „Internet”, „ekologia”, „astronomia”. Z wymienionych pojęć najwięcej poprawnych odpowiedzi uzyskało pojęcie „uniwersytet”, które otrzymało 58,0% odpowiedzi poprawnych. Najmniej zaś poprawnych odpowiedzi (19,6%) uzyskało pojęcie „Internet”. Na zbliżonej pozycji plasuje się kategoria pojęć związanych z gospodarką – kategoria ta uzyskała 53,2% poprawnych odpowiedzi. Na bardzo podobnej pozycji znajdują się pojęcia związane

z grupą pojęć społecznych, które otrzymały 52,7% poprawnych odpowiedzi. Najniżej zaś opanowaną kategorią pojęć historycznych wśród chłopców jest kategoria pojęć związanych z kulturą, która uzyskała 49,5% poprawnych odpowiedzi oraz kategoria związana z religią; ta grupa pojęć otrzymała 48,2% poprawnych odpowiedzi. Spośród pojęć związanych z kulturą dużą trudność sprawiało chłopcom określenie pojęcia „renesans”. Uzyskało ono 33,3% poprawnych odpowiedzi. Natomiast w kategorii pojęć związanych z religią największą trudność sprawiło uczniom wskazanie różnicy pomiędzy pojęciami „papież” i „biskup”. W kryterium tym badani uczniowie uzyskali tylko 23,2% poprawnych odpowiedzi.

W obu badanych grupach kategoria pojęć związanych z nauką otrzymała najwyższą liczbę poprawnych odpowiedzi. Najniższą zaś w kategorii pojęć związanych z religią.

Tabela 3. Poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych uczniów w poszczególnych kategoriach (ogółem)

Kategorie pojęć	Liczba badanych uczniów	Planowana liczba prawidłowych odpowiedzi	Uzyskana liczba prawidłowych odpowiedzi	Procent uzyskanych odpowiedzi
Pojęcia społeczne	106	636	316	49,7
Pojęcia religijne	106	636	294	46,2
Pojęcia kulturalne	106	742	373	50,2
Pojęcia naukowe	106	636	360	56,6
Pojęcia gospodarcze	106	530	288	54,3

Ogółem badani uczniowie najwyższy poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej uzyskali w takich kategoriach, jak: pojęcia związane z nauką (56,6%) oraz pojęcia związane z gospodarką (54,3%). Niżej plasują się kategorie pojęć łączących się z kulturą (50,2%) oraz z zakresu pojęć społecznych (49,7%). Najniżej opanowaną kategorią pojęć historycznych jest kategoria pojęć związanych z religią. Kategoria ta uzyskała 46,2% poprawnych odpowiedzi.

Jak podkreśla G. Kufit [1980] na poziom opanowania przez uczniów historycznej wiedzy pojęciowej wpływają pewne sprawności intelektualne, takie jak: porównywanie, abstrahowanie i uogólnianie, a także rozumienie oraz definiowanie pojęć. Jak już wcześniej wspomniano przygotowany test pojęć historycznych został tak skonstruowany, iż uwzględniał wyżej wymienione wskazania.

Dane na temat umiejętności dokonywania operacji umysłowych w trakcie formułowania pojęć przez badanych uczniów prezentuje tabela 4.

Tabela 4. Operacje umysłowe dokonywane przez badanych uczniów w trakcie formułowania pojęć

Operacje umysłowe	Płeć	Liczba badanych uczniów	Planowana liczba poprawnych odpowiedzi	Uzyskana liczba poprawnych odpowiedzi	Procent uzyskanych odpowiedzi poprawnych
Porównywanie pojęć	Dziewczęta	50	500	233	46,6
	Chłopcy	56	560	261	46,6
Abstrahowanie/uogólnianie	Dziewczęta	50	500	315	63,0
	Chłopcy	56	560	346	61,8
Rozumienie pojęć	Dziewczęta	50	250	150	60,0
	Chłopcy	56	280	185	66,1
Definiowanie pojęć	Dziewczęta	50	250	64	25,6
	Chłopcy	56	280	83	29,6

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 4, z zakresu operacji umysłowych biorących udział w kształtowaniu pojęć (porównywanie, abstrahowanie, uogólnianie) dużą trudność sprawiało uczniom ich porównywanie. Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy w tej kategorii uzyskali najmniejszą liczbę odpowiedzi poprawnych (po 46,6%). Największą trudność badanym uczennicom sprawiało wskazanie różnicy pomiędzy pojęciami „wojna” i „bitwa”. W kategorii tej dziewczęta udzieliły jedynie 20,0% prawidłowych odpowiedzi. Z kolei chłopcom problem sprawiało wskazanie różnicy pomiędzy pojęciami „papież” i „biskup”. W kryterium tym chłopcy udzieliли tylko 23,2% prawidłowych odpowiedzi. Na usprawiedliwienie tego faktu należy odwołać się do stwierdzenia G. Kufit (1980, s. 111), która podkreśla, że „porównywanie nazw rzeczy czy wydarzeń historycznych jest trudniejsze niż porównywanie przedmiotów bezpośrednio oglądanych”. Jakie odpowiedzi dotyczące porównywania „wojny” z „bitwą” najczęściej padały wśród badanych uczennic: „wojna trwa 7 lat a bitwa krótko”, „wojna trwa długo bitwa krótko”. Natomiast wśród chłopców w zakresie porównywania osoby „papieża” z osobą „biskupa” pojawiały się takie odpowiedzi, jak: „papież jest tylko jeden a biskupów jest tysiące”, „papież jest władcą całego świata a biskup jest mu podległy” lub „papież jest wybierany na cały świat a biskup na państwo” itp. Odpowiedzi te wskazują, że uczniowie nie potrafią wskazać cech, które łączą oba pojęcia, jak również tych cech, które je różnicują. Tak więc badani uczniowie nie uzyskują dobrych wyników z zakresu porównywania pojęć, wiążących się z umiejętnością wskazania cech różnicujących dane pojęcia.

W zakresie abstrahowania i uogólniania pojęć powyższe dane wskazują, że w tej kategorii dziewczęta, jak i chłopcy uzyskali wysoką liczbę odpowiedzi poprawnych (63,0%, 61,8%). Zarówno dziewczęta, jak i chłopcy udzielili najwięcej

poprawnych odpowiedzi dla pojęcia „bank” (90,0%, 87,5%). Najmniej zaś poprawnych odpowiedzi udzielono dla pojęcia „renesans”: dziewczęta – 36,0%, chłopcy – 33,3%. Powyższa sytuacja wskazuje, że badani uczniowie nie mają większych problemów z tym rodzajem operacji umysłowych. Ale okoliczność ta może być spowodowana częstym pojawianiem się wyżej wymienionych pojęć (pokój, chrześcijaństwo, uniwersytet, bank) w procesie nauczania, jak i w życiu codziennym.

Test badał również proces rozumienia pojęć. W tej kategorii największą liczbę poprawnych odpowiedzi (66,1%) uzyskali chłopcy. Dziewczęta zaś otrzymały niewiele mniej, bo aż 60,0% poprawnych odpowiedzi. Wśród chłopców największą liczbę odpowiedzi prawidłowych otrzymało pojęcie „powstanie” (76,8%), najmniejszą zaś pojęcie „reformacja walutowa” (50,0%). Natomiast w gronie dziewcząt dominowało pojęcie „Nagroda Nobla” (72,0%). Podobnie jak u chłopców najmniej poprawnych odpowiedzi uzyskało pojęcie „reformacja walutowa” (46,0%).

Największą trudność badanym uczniom sprawiało definiowanie pojęć. Najczęściej w tej kategorii uczniowie pozostawiali puste miejsca lub udzielali odpowiedzi błędnych. Dziewczętom dużą trudność sprawiało zdefiniowanie pojęcia „Chrzest Polski” – 8,0% poprawnych odpowiedzi. Z kolei chłopcom ogromne problemy sprawiało pojęcie „inflacja”, które uzyskało tylko 17,8% prawidłowych odpowiedzi.

Dane dotyczące umiejętności dokonywania operacji umysłowych dla ogółu badanych uczniów prezentuje tabela 5.

Tabela 5. Operacje umysłowe dokonywane przez badanych uczniów w trakcie formułowania pojęć (ogółem)

Operacje umysłowe	Liczba badanych uczniów	Planowana liczba poprawnych odpowiedzi	Uzyskana liczba poprawnych odpowiedzi	Procent uzyskanych odpowiedzi poprawnych
Porównywanie pojęć	106	1060	494	46,6
Abstrahowanie/ uogólnianie	106	1060	661	62,3
Rozumienie pojęć	106	530	335	63,2
Definiowanie pojęć	106	530	147	27,7

Dane zawarte w tabeli 5 obrazują, że największą liczbę poprawnych odpowiedzi uzyskali uczniowie w kategorii rozumienia pojęć (63,2%) oraz abstrahowania i uogólniania (62,3%). Najmniejszą zaś w kategorii definiowania pojęć (27,7%).

Wnioski końcowe

Zestawiając wyżej wymienione wyniki należy wskazać, że badani uczniowie – dziewczęta i chłopcy w większości prezentują przeciętny zasób historycznej wiedzy pojęciowej. Zarówno wśród badanych dziewcząt, jak i chłopców najbardziej opanowaną kategorią pojęć historycznych jest kategoria związana z nauką oraz z gospodarką, najmniej zaś grupa pojęć łączących się z religią.

Z zakresu operacji umysłowych stosowanych w trakcie formułowania pojęć największą trudność sprawiało badanym uczniom porównywanie pojęć oraz ich definiowanie.

Zaprezentowane powyżej wyniki badań empirycznych dotyczące poziomu wiedzy pojęciowej uczniów z zakresu historii na poziomie gimnazjum specjalnego w mojej ocenie należy uznać za satysfakcjonujące, biorąc pod uwagę fakt ograniczonych możliwości intelektualnych badanych uczniów. Przeciętny poziom opanowania historycznej wiedzy pojęciowej tychże uczniów świadczy o właściwym przebiegu procesu ich edukacji historycznej. Niewątpliwie ogromna w tym rola środowiska rodzinnego, a zwłaszcza szkoły, nauczyciela historii, który poprzez umiejętne wykorzystanie wiedzy historycznej, wiedzy z zakresu dydaktyki historii oraz ortodydaktyki potrafi zainteresować przedmiotem oraz ukształtować ogólną wiedzę o zjawiskach, które dokonywały się na przestrzeni wieków.

Pomimo zadowalającego poziomu opanowania historycznej wiedzy pojęciowej przez badanych uczniów ośmielę się udzielić kilku wskazówek dla praktyki pedagogicznej.

W procesie kształtowania pojęć historycznych u uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim nauczyciel powinien:

- kierować się zasadami kształcenia specjalnego;
- uwzględniać indywidualne możliwości uczniów w doborze treści kształcenia;
- naprzemiennie stosować:
 - toki lekcji, ze szczególnym uwzględnieniem toku lekcji „podającej”, „problemowej” oraz „ekspozycyjnej”,
 - metody nauczania – zwłaszcza aktywizujące oraz metody asymilacji wiedzy,
 - formy pracy – zwłaszcza jednostkową,
 - środki dydaktyczne – szczególnie automatyzujące proces dydaktyczny (komputer, Internet), a także środki audiowizualne (filmy, programy edukacyjne),
 - „drogi” kształtowania pojęć (Bieniek 2007, s. 122).
- organizować wycieczki historyczne;
- zachęcać uczniów do udziału w historycznych kołach zainteresowań oraz do uczestnictwa w przedsięwzięciach upamiętniających dane wydarzenia historyczne (inscenizacje, apele).

Bibliografia

- Bieniek M. (2007), *Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn
- Czarnecki K. (1995), *Szkolna wiedza pojęciowa uczniów klas początkowych w świetle badań naukowych*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice
- Górczyński W. (2004), *Nauczanie historii w gimnazjum*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, red. J. Maternicki, Wydawnictwo Juka, Warszawa
- Kufit G. (1980), *Kształtowanie wyobrażeń i pojęć historycznych uczniów klas początkowych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa
- Kujawska M. (2004), *Pojęcia historyczne*, [w:] *Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, red. J. Maternicki, Wydawnictwo Juka, Warszawa
- Pietracha M. (2000), *Historia, Program nauczania gimnazjum specjalnego dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, III etap edukacyjny*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne SA, Warszawa
- Sikorski J. (2011), *Historyczna wiedza pojęciowa uczniów klas III gimnazjum specjalnego*, [w:] *Wokół problemów edukacji i socjalizacji osób niepełnosprawnych – idee, koncepcje, badania. Problemy edukacji, rehabilitacji i socjalizacji osób niepełnosprawnych*, t. 13, red. Z. Gajdzica, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków–Katowice